

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INST FÖR KOST- OCH IDROTTSVETENSKAP

Miljökrav i livsmedelsupphandling

Elise Säkkinen

Kandidatuppsats 15 hp
Program: Kostekonomprogrammet med inriktning mot ledarskap
Vt 2015
Handledare: Anna Post
Examinator: Mia Prim
Rapportnummer: VT15-52

Kandidatuppsats 15 hp

Rapportnummer:	VT15-52
Titel:	Miljökrav i livsmedelsupphandling
Författare:	Elise Säkkinen
Program:	Kostekonomprogrammet med inriktning mot ledarskap
Nivå:	Grundnivå
Handledare:	Anna Post
Examinator:	Mia Prim
Antal sidor:	26 (inklusive bilagor)
Termin/år:	Vt2015
Nyckelord:	upphandling, miljökrav, livsmedel

Sammanfattning

Måltider orsakar en stor del av samhällets klimatpåverkan och många av måltiderna som äts i Sverige finns inom den offentliga sektorn. Genom medvetna val går det att begränsa den miljöpåverkan som livsmedel ger upphov till. Att inom den offentliga sektorn arbeta aktivt med miljöfrågor redan i ett upphandlingsstadium kan påverka utbudet på marknaden då volymerna som köps in är stora. Studien syftar till att undersöka påverkansfaktorer i ställandet av miljökrav vid livsmedelsupphandlingar. Studien är en kvalitativ intervjustudie med fem respondenter yrkesverksamma som upphandlare av livsmedel eller som upphandlingsansvariga kostchefer. Intervjuerna analyserades med hjälp av kodning och kategorisering. Studien visade att de miljökrav som ställs är formulerade utifrån praktiska begränsningar inom lagen om offentlig upphandling. Miljökrav som ställs ska vara möjliga att följa upp och mäta, varpå certifieringar och färdiga riktlinjer gärna tillämpas. Politiska beslut är ytterst avgörande för vilka miljökrav som ställs. Institutionella krav gör att alla upphandlande enheter arbetar med miljömål på olika sätt oavsett målens faktiska effekt på klimatet och agerandet kan ibland upplevas mer symboliskt än klimaträddande. Även symboliska värden avseende omsorgen till den egna orten, till de ätande och till den egna politiken framkom. Enligt studien är makten över valet av livsmedel fördelad på både verksamma politiker, upphandlare och verksamheterna som avropar på avtalen. För att kunna påverka makthavarna behöver information och kunskap om hållbarhet nå politikerna och organisationerna. En förståelse för miljöfrågorna krävs inom hela organisationen för att nå vidare framgång i hållbarhetsarbetet.

Innehållsförteckning

Förord	3
Inledning.....	4
Syfte.....	4
Frågeställningar	4
Lagen om offentlig upphandling.....	4
Miljökrav i upphandling.....	5
Tidigare forskning inom området	7
Metod	9
Studiedesign.....	9
Urval.....	9
Tillvägagångssätt	10
Transkribering	11
Analys	11
Metodologiska överväganden	11
Etisk hänsyn.....	11
Resultat.....	12
Begränsningar i LOU	12
Politisk styrning.....	13
Miljökrav och uppföljning.....	14
Symboliska värden	15
Diskussion	17
Metod.....	17
Urval.....	18
Diskussion resultat.....	18
Slutsats	22
Rekommendationer för fortsatt forskning	22
Referenser.....	23
Bilaga 1: Intervjufrågor	

Förord

Jag vill varmt tacka respondenterna som tog sig tid att delta i studien, det var ni som gjorde det här arbetet möjligt.

Jag vill också rikta ett stort tack till min handledare Anna Post för stöd, input och inspiration inom ämnet!

Med vänlig hälsning
Elise Säkkinen

Inledning

När FN höll sin konferens om miljö och utveckling i Rio de Janeiro år 1992 antogs handlingsplanen Agenda 21 för att minska miljöpåverkan under 2000-talet. I och med det blev begreppet hållbar utveckling vedertaget. Agenda 21 är en handlingsplan som uppmuntrar agerande mot fattigdom och för att undanröja miljöhot. De största miljöpåfrestningarna som människan orsakar enligt Agenda 21 anses vara boende, transporter och livsmedel. Reisch, Eberle och Lorek (2013) visar på att den största miljöpåverkan från livsmedel är koldioxidutsläpp, förorening av vatten och förlorad biodynamisk mångfald. Med tanke på den växande befolkningen så kommer dessa problem att förvärras i framtiden. Det behövs helt klart en förändring på samhällsnivå men de politiska strategierna för att nå dit är relativt otydliga då det är svårt att nå en definition av vad en hållbar matkonsumtion innebär (Klintman & Boström, 2012; Sedlacko, Reisch, & Scholl, 2013).

Den offentliga sektorn i Sverige serverar cirka tre miljoner måltider varje dag, därmed är mängden livsmedel som upphandlas stor. Som bransch är livsmedelssektorns försäljning en av de branscher vars affärer med den offentliga sektorn påverkar klimatet allra mest. Alla steg i livsmedelscykeln orsakar utsläpp genom odling, produktion, förädling, handel, leveranser, tillagning och även genom konsumtion (Stavenow & Sennström, 2013). Genom medvetna val går det att minska den miljöpåverkan som offentliga måltider ger upphov till och det är också något som kostchefer och upphandlare av livsmedel förväntas arbeta aktivt med på upphandlingsnivå.

Syfte

Studiens syfte är att undersöka påverkansfaktorer i ställandet av miljökrav vid livsmedelsupphandling.

Frågeställningar

Vad är det som avgör att miljökraven formuleras som de gör?
Vem har makten att påverka vilka livsmedel som upphandlas?

Bakgrund

Studiens bakgrund är upplagd enligt följande; först förklaras lagen om offentlig upphandling i korta drag, därefter avhandlas hurdana miljökrav man kan ställa i en upphandling i dagsläget och sedan redovisas tidigare forskning inom ämnet.

Lagen om offentlig upphandling

Offentlig upphandling är en inköpsprocess som tillämpas av offentlig sektor. Processen är styrd av flera lagar och regler för att säkerställa likabehandling av alla som vill göra affärer med den offentliga sektorn. Myndigheterna ska tillämpa saklighet och välja leverantör utifrån det som ska köpas. Lojalitet eller annan hänsyn mot någon specifik leverantör får inte förekomma utan valet av leverantör ska ske på affärsmässig grund och utgå från lägsta pris och högsta kvalitet. Reglerna för offentlig upphandling är lika i hela EU då de utgår från EG-direktiv (Forsberg, 2004; Van Weele, 2012).

Upphandlingen i Sverige är styrd av olika lagar och regelverk som grundar sig i EES-avtalets regelverk samt olika EG-direktiv. Lagen (1992:1528) om offentlig upphandling (LOU) trädde i kraft i Sverige den 1 januari 1994. Lagen kompletteras av Lagen (1994:615) om ingripande mot otillbörligt beteende avseende offentlig upphandling (LIU) som också vann laga kraft samma år samt av Konkurrenslagen (1993:20) som kom året innan. Skulle en konflikt mellan svensk lag och EG-rätt uppstå så är det EG-rätten som ska följas (Forsberg, 2004, Van Weele, 2012).

Fem grundläggande principer som gäller all offentlig upphandling:

1. Principen om likabehandling. Alla deltagande leverantörer ska ha lika förutsättning och få samma information.
2. Principen om icke-diskriminering. Vid utformandet av förfrågningsunderlaget får inte krav införas som enbart inhemska företag kan uppfylla.
3. Principen om transparens. Upphandlingsprocessen ska vara helt öppen och följa ett bestämt mönster. Förfrågningsunderlaget ska vara tydligt och innehålla alla ställda krav.
4. Proportionalitetsprincipen. Kraven som ställs på leverantören måste vara skäliga och stå i proportion till det som ska upphandlas.
5. Principen om ömsesidigt erkännande. Certifikat från myndigheter i EU måste även godkännas i Sverige.

När en upphandling påbörjas ska den tillkännages genom upphandlingsannonsering i allmänt tillgänglig databas avsedd för upphandling för att nå högsta möjliga konkurrens. LOU behandlar de olika delarna av upphandlingsprocessen och syftar till att anbud från anbudsgivare ska bli korrekt behandlade med avseende på utnyttjandet av konkurrensmöjligheter och affärsmässighet. Om en upphandlande enhet bryter mot rådande bestämmelser kan en överprövning göras. Om enheten bevisat stridit mot regelverket kan skadestånd komma att betalas ut till den leverantör som tagit skada av förfarandet (Forsberg, 2004).

År 2010 lades det till en målsättningsbestämmelse till LOU, en så kallad bör-regel som innebär att upphandlande enheter bör beakta miljöhänsyn vid upphandlingar om upphandlingens beskaffenhet ger skäl för det. Den 1 september 2015 ska en ny myndighet för upphandlingsstöd starta i Sverige. Enligt regeringens kommittédirektiv (2014:161) ska myndigheten genom samordnad, fristående verksamhet stödja upphandlande enheter, bland annat med upprättandet av miljöfrågor för bästa möjliga effekt ur ett samhällsstrategiskt perspektiv.

Miljökrav i upphandling

I Sverige bedrivs miljöarbetet på flera nivåer i de upphandlande enheterna. Olika kommuner lägger fokus på olika saker avseende hållbarhetsfrågan beroende på vilka politiska mål kommunen har. Det finns inte helt färdiga, allmängiltiga specifikationer för miljökrav vid upphandling utan det är upp till varje upphandlande enhet att utforma egna krav (Biel, Bergström & Shanahan, 2006). Dock ska den offentliga sektorn vara ett föredöme inom miljöarbete och ställa miljökrav så långt det är möjligt. Handlingsplaner för att öka och underlätta miljöarbetet utvecklas kontinuerligt (Riksrevisionen, 2011).

Livsmedlens klimatpåverkan skiljer sig mycket beroende på vilken produkt, råvaror och produktionssätt som väljs. Kött är det livsmedel som påverkar klimatet allra mest beroende på köttproduktionens utsläpp av växthusgaser när djuren digestiserar foder. Köttproduktionen

påverkar också genom övergödning av djurens fodermarker. Genom att handla säsonganpassat samt genom att samordna leveranser kan livsmedlens klimatpåverkan minskas (Stavenow & Sennström, 2013).

Det finns riktlinjer för hållbar upphandling att hämta hos Konkurrensverket. Riktlinjerna har arbetats fram av Miljöstyrningsrådet och dess referens- och expertgrupper och publicerades 1 juli 2014. Därefter tog Konkurrensverket över Miljöstyrningsrådets arbete.

Rådande lagstiftning och praxis säger inte att miljömålen eller de kriterier som ställs måste vara mätbara effektmässigt. De kriterier som används måste dock vara kopplade till de varor som upphandlas och varken vara godtyckliga eller osakliga (Konkurrensverket, 2014).

Uppföljning

Vid ställandet av miljökrav är det viktigt att kraven följs upp för att säkerställa att den miljöprestanda som har efterfrågats också har levererats. Det är en signal till leverantörer om att man menar allvar med de krav som ställts och att leverantörerna behandlas lika utefter det (Konkurrensverket, 2014). Att följa upp kraven, till exempel genom stickprovskontroller, kan kräva särskild kompetens inom enheten. Om kunskaperna inte redan finns inom organisationen kan en konsult behöva anlitas för det syftet. Interna kontroller kring avtalstrogethet och leveranser är särskilt viktigt inom livsmedel som ofta genererar många leveranser. För att kontinuerliga interna kontroller ska fungera behöver organisationen vara välfungerande (Stavenow & Sennström, 2013). Leverantörsförsäkran är ett sätt för leverantörerna att garantera att de uppfyller ställda kriterier. Leverantörsförsäkran kan till exempel läggas in av leverantörerna i datasystemet DABAS¹. Att leverantörsförsäkran ska finnas i datasystemet kan vara ett krav som en upphandlande enhet kan ställa (Konkurrensverket, 2014).

Märkningar och certifieringar

Livsmedelsmärkningar har utvecklats för att förmedla kunskap om produkterna, det vill säga hur produkten har tagits fram och tillverkats. Genom att i ett förfrågningsunderlag ställa krav på certifieringar och märkningar med miljöhänsyn underlättas uppföljningen av kraven betydligt, eftersom det är en tredjepartsaktör som granskar certifikaten. Utan den typen av certifikat gäller det att hitta andra metoder för uppföljning av att de ställda kraven uppfylls (Stavenow & Sennström, 2013).

Vissa av märkningarna som används ger oss information om produktkvaliteten och matvarans egenskaper såsom smak, konsistens, utseende, ingredienser och innehåll av tillsatser. Ett exempel på en sådan märkning är Nyckelhålet. Andra märkningarna ger information om produktionskvalitet gällande hur djuren föds upp, utfordras och slaktas eller om hur livsmedelsproduktionen påverkar miljön. Livsmedelsmärkningar kan också visa på hur producenten arbetar med etiska frågor eller att producenten producerar säkra livsmedel ur ett allergiperspektiv. Exempel på sådana märkningar är KRAV, EU-lövet, Svanen, Fairtrade, MSC och Svenskt Sigill.

Ekologiska livsmedel

Livsmedel som märks som ekologiska ska produceras enligt särskilda förordningar, utan kemiska bekämpningsmedel och utan konstgödsel. Märkningen innebär även krav på djuromsorg och avståndstagande från genetiskt modifierade organismer (GMO). Den EU-ekologiska märkningen kräver att en produkt är granskad och att den uppfyller vissa krav

¹ DABAS – Foodservicebranschens artikeldatabas, <http://www.dabas.com/>.

enligt ett godkänt kontrollorgan. Om den uppfyller kraven för EU-ekologisk produktion (834/2007/EG) får den märkas med ”EU-lövet” (Stavenow & Sennström, 2013). Ekologiska livsmedel enligt den svenska märkningen KRAV har något högre kriterier inom vissa områden i jämförelse med EU-ekologisk produktion.

Närproducerat

Många upphandlande enheter upplever ett ökat intresse från allmänheten om att enheten ska upphandla närproducerade varor och premiera lokala producenter (Skolmatens vänner, 2013). Miljöeffekten med det anses vara att minska transportsträckor. EU:s upphandlingsdirektiv syftar till att främja den fria handeln och etableringsrätten. Att ställa krav på att produkterna ska vara lokalproducerade med korta transportsträckor anses handelshindrande och är därmed inte tillåtet inom LOU (Stavenow & Sennström, 2013). Vissa kommuner väljer att ha en samlad upphandling, andra delar upp upphandlingen för att öka chanserna för mindre leverantörer att vinna ett anbud, vilket är tillåtet enligt Konkurrensverket (2014). Det är också tillåtet att ställa krav på varans eller tjänstens egenskaper, till exempel att maten ska vara nylagad vid leverans vilket i princip gör att varan enbart kan levereras av en lokal aktör. Kraven måste dock vara objektiva och följa proportionalitetsprincipen.

Djuromsorg

Det har tidigare varit problematiskt att inom LOU ställa krav på djuromsorg. Under flera år har det diskuterats på olika håll huruvida djurskydds krav kan ställas i livsmedelsupphandlingar eller inte med avseende på EU:s gemensamma mål. Om djurskydds krav ställs så får kraven inte formuleras så att den inhemska produktionen premieras, inte heller på ett sätt som gynnar ett visst fabrikat (Stavenow & Sennström, 2013). Miljöstyrningsrådet, som numera har gått ihop med Konkurrensverket, gav ut nya riktlinjer för hållbar upphandling i juni 2014. De nya riktlinjerna gav nya möjligheter att ställa djurskydds krav utan att riskera konkurrensmöjligheterna (Konkurrensverket, 2014).

Tidigare forskning inom området

Det går att diskutera vilken typ av miljö- och hållbarhetskrav som egentligen är de bästa. Det tycks att offentlig verksamhet bör gå i bräschen för hållbarhetsarbetet i samhället och föregå med gott exempel. Arbetet har fortskridit olika långt på olika enheter och vissa kommuner har i dagsläget endast uppsatta mål gällande mängden ekologiska livsmedel. Klintman och Boström (2012) skriver att ekologiska livsmedel har en viktig symbolisk funktion för att öka medvetenheten kring hållbarhetsfrågorna avseende livsmedel i samhället. Information om ekologisk mat och tydliga märkningar har delvis tagits fram för att på ett marknadsmässigt sätt skapa en mätbarhet och en tydligare utveckling mot mer hållbara livsmedel. Klintman och Boström (2004) menar också att märkningar är ett enkelt sätt att politiskt hantera miljöfrågor och människors oro kring miljöfrågor på, då det går att beräkna och presentera mängden livsmedel med en ekologisk märkning.

Vittersø och Tangeland (2015) framhåller också att politiska mål avseende ekologiska livsmedel uppfattas som en åtgärd för mer hållbara måltider. Vittersø och Tangeland (2015) har gjort en undersökning i Norge kring hur mer information om ekologiska livsmedel påverkar privatkonsumenterna på marknaden. Politiskt har målet i Norge varit att öka konsumtionen av ekologisk mat. Det i linje med den akademiska diskurs som finns inom området och aktörerna i kedjan har involverats i processen. Utbudet av ekologiska livsmedel har därmed ökat. Vittersø och Tangeland (2015) påvisar att privatkonsumenter kan påverkas av politiska mål och informationskampanjer. Dock förutsätter det att det finns ett samband mellan målen och de instrument som finns för att nå målen, såsom ett ökat utbud.

Utvecklandet av ekologiska märkningar och samarbetet med livsmedelsleverantörer har skapat en möjlighet att kommunicera ett miljöbudskap till de norska konsumenterna via marknaden genom det ökade utbudet.

Studien (Vittersø & Tangeland, 2015) visar dock på att konsumtionen av ekologisk mat endast ökat marginellt sedan år 2000 trots ökat utbud och ökad information. Konsumenternas tilltro till ekologisk mat hade dessutom snarare minskat än ökat de senaste femton åren. Därmed dras slutsatsen att det inte räcker med att hoppas att privatkonsumenter ska självreglera sin konsumtion mot hållbara måltider utan att det behövs andra åtgärder på ekonomisk och politisk nivå. Norge är visserligen likt Sverige kulturellt men det är viktigt att ha i åtanke att Norge inte är medlem i EU och därmed inte berörs av EU:s regelverk kring offentlig upphandling. Andra värden såsom lokalproducerat kan därför ha en övervägande betydelse vilket kan ha påverkat resultatet på studien.

Klintman och Boström (2012) påpekar dock att det saknas ett helhetsperspektiv inom livsmedelsmärkningar och certifieringar, inte minst inom de ekologiska märkningarna. En ekologisk märkning tar inte hänsyn till livsmedlets klimatpåverkan med tanke på transporter eller skillnader mellan olika produktgrupper, såsom kött och vegetabilier. Även om man vill handla miljövänligt innebär det alltså inte att ekologiskt nödvändigtvis är det bästa alternativet. Mazzacano D'Amato och Falzon (2015) framhåller i sin undersökning att det inte föreligger några vetenskapliga bevis för att ekologiska livsmedel varken är mer hållbara för miljön, nyttigare för hälsan eller är av högre kvalitet än vad konventionella livsmedel är. Även Fuentes och Carlsson-Kanyama (2006) bekräftar att även om det odlas råvaror ekologiskt, vilket kan ge en miljönytta, kan det i förlängningen bidra till längre leveranssträckor som äter upp den miljövinna som gjorts.

Mazzacano D'Amato och Falzon (2015) menar att de konsumenter som föredrar ekologiska livsmedel inte tar hänsyn till vad vetenskapen säger i avseendet utan att andra faktorer väger tyngre än fakta inom området. Mazzacano D'Amato och Falzon (2015) tycker sig ha identifierat tre typer av diskurser hos de privatpersoner som handlar ekologiskt, och menar att symbolvärdena inom diskurserna är viktigare för konsumenten än den faktiska vinningen av den ekologiska märkningen. Ekologiska livsmedel kan tolkas vara ett bra alternativ på livsmedelsmarknaden även om märkningarna inte gör skillnad för miljön. Att sälja ekologiska livsmedel kan ses som ett sätt för livsmedelsjättar att leva upp till de institutionella miljökrav som ställs på dem rent marknadsmässigt. Ekologiska livsmedel kan därför tolkas ha ett mer institutionellt symboliskt värde än ett klimatbesparande (Goodman, 2003; Klintman & Boström, 2012).

Att nå en helhetsbild inom hållbarhet är en utmaning för leverantörer, miljöarbetare, konsumenter och politiker (Ammenberget, 2012; Reisch et al., 2013). Att det finns en osäkerhet kring vad som är det mest hållbara alternativet inom livsmedel ökar svårigheterna att politiskt skapa effektiva miljöpolicyer. Det är av största vikt att ämnet diskuteras på samhällsnivå och inte förenklas till att enbart handla om för eller emot vegetariskt eller för eller emot ekologiskt. Vittersø och Tangeland (2015) menar också att de politiska åtgärderna som görs för att påverka konsumtionen av ekologiskt och vegetariskt inte bara behöver vara tydliga utan också vara trovärdiga. Granqvist, Bergström, Fuentes, Shanahan och Solér (2006) påpekar också att det är svårt att sätta upp entydliga strategier för inköp. Olika frågor kan ställas i konflikt mot varandra och det är svårt att ta in helheten avseende miljöfrågan. En policy som premierar ekologiska eller vegetariska livsmedel kan motverkas av andra intressen inom landet som krockar med målen, såsom inhemsk livsmedelsproduktion och lokala marknader. Utan trovärdighet riskerar en eventuell policy att uppfattas som ett sätt att göra

affärer eller att vinna goodwill på och inte som en nödvändig omställning till ett hållbart samhälle. En enhetlig uppfattning om vad som är hållbart behöva formuleras på samhällsnivå.

Fuentes och Carlsson-Kanyama (2006) har undersökt hur inköpare förhåller sig till den miljöinformation som finns på marknaden. När studien gjordes kom de fram till att miljöinformation om olika livsmedel inte var avgörande för de inköp som gjordes och att priset på varorna var viktigare. Studien gjord av Fuentes och Carlsson-Kanyama (2006) visar att även om heltäckande miljöinformation avseende resurser och utsläpp och med livscykelanalyser fanns tillgänglig så skulle den inte påverka inköpen. De kom dock fram till att sättet som miljöinformationen presenteras på är av betydelse. Hur livsmedlens miljöpåverkan presenteras skulle i inköpssammanhang kunna ha en effekt på vilken produkt som väljs. Även om ekonomiska faktorer är styrande så kan detaljerad miljöinformation ihop med märkningar göra att miljöaspekter bli än mer betydande än vad de är idag. Att informationen är tillgänglig och går att använda praktiskt som stöd i utformandet av ett förfrågningsunderlag är avgörande.

Post (2011) framhåller också att hållbarhetsarbetet behöver diskuteras på en övergripande nivå för hela matsystemet där hela kedjan från producent till konsument tas i beaktande. Miljöfrågorna skapar interna konflikter inom matsystemet och för att nå vidare behöver kommunicerade begrepp redas ut. Riksrevisionen (2011) har gjort gällande att kopplingen mellan de ställda miljömålen och deras faktiska mätbara effekt på klimatpåverkan är vag. Matsystemets komplexitet och globalitet gör att olika livsmedels fördelar avseende minskade utsläpp behöver kartläggas och kommuniceras till inköpare på regelbunden basis. Det eftersom det finns stora skillnader mellan olika produkter och mängden miljöpåverkan de ger upphov till under produktens livstid. Granqvist et al. (2006) visade när deras studie gjordes på att det behövs mer transparent information som är produktionspecifik och som lyfter fram hur mycket ansvar producenterna tar.

Metod

Studiedesign

Undersökningen är en tvärsnittsstudie (Bryman, 2001) som består av fem stycken kvalitativa intervjuer med upphandlare och upphandlande kostchefer gjorda under en period om tio dagar i april-maj 2015. En tvärsnittsstudie valdes då miljöarbetet framskrider kontinuerligt och utvecklas för varje upphandling som görs. Då studien är gjord under en begränsad tidsperiod ger den en aktuell bild av hur miljökraven behandlas idag.

Kvalitativa intervjuer som metod valdes då syftet med studien är att undersöka påverkansfaktorerna som ligger bakom de ställda miljökraven i upphandlingsunderlag. En annan typ av metod hade troligtvis inte skapat den typ av dialog som behövdes för att undersöka faktorerna bakom tagna beslut och respondenternas kännedom om dem. En intervjumetod med statistiska frågor hade förmodligen inte gett samma möjlighet att kommunicera på en djupare nivå med respondenterna som den valda metoden gav.

Urval

Urvalet av respondenter var ett icke-slumpmässigt bekvämlighetsurval (Bryman, 2001), dels med hänseende till geografiskt urval då alla respondenter finns i västra Sverige. Undersökaren önskade i första hand personliga möten och kontaktade därför respondenter utifrån sitt

geografiska närområde. Tre av respondenterna fanns i undersökarens nätverk och två av respondenterna var för undersökaren tidigare okända. Ytterligare en sedan tidigare okänd respondent kontaktades avseende eventuell medverkan i studien men inget svar emottogs från denne.

Av de tre tidigare kända respondenterna intervjuades två via personliga möten och en via telefon. Av de tidigare okända respondenterna intervjuades den ena via ett personligt möte och den andra via telefon.

Två av respondenterna arbetar på heltid med upphandling av livsmedel men har kunskaper motsvarande en kostchefs inom livsmedel. En respondent arbetar med livsmedelsupphandling men har inte utbildning inom kost. Två av respondenterna arbetar som kostchefer med upphandlingsansvar. En av respondenterna hade nyligen bytt arbetsplats från en kommun till en annan och gav därför exempel från två olika kommuner vid intervjutillfället, men representerar en kommun i studien. Totalt finns fem olika kommuner representerade i studien. Kommunerna som respondenterna representerar skiljer sig från varandra avseende storlek, geografisk placering och befolkningens mängd.

Tillvägagångssätt

Respondenterna kontaktades via mail och de fick själva bestämma en lämplig tid för intervjun. Två av respondenterna blev intervjuade via telefon och tre intervjuer genomfördes under personliga möten på respondenternas arbetsplatser. Fyra av intervjuerna genomfördes mellan intervjuaren och en respondent. Den femte intervjun ägde rum mellan intervjuaren och två personer på respondenternas initiativ, med motiveringen att de två arbetar nära varandra med samma frågor. Den femte intervjun var alltså med två personer men dessa två kommer härnäst att benämnas som en respondent.

Telefonintervjuerna varade ungefär en halvtimme då intervjuare och respondent mer eller mindre gick rakt på intervjufrågorna utan någon mer social uppvärmning än nödvändigt. De arbetsplatsförlagda intervjuerna tog något längre tid i anspråk, närmare en timme. Den längre tidsåtgången förklaras av att intervjun inleddes med en mer informell karaktär och att situationen gav utrymme för småprat innan och efter intervjun.

Både de fysiska intervjuerna och telefonintervjuerna gick till på samma sätt. Intervjuerna inleddes med en kortare presentation av undersökaren och undersökningens syfte och omfattning. Etiska överväganden enligt Vetenskapsrådet (2002) och Kvale och Brinkmann (2014) gick igenom och anonymitet diskuterades. Respondenterna blev erbjudna att efter undersökningen ta del av resultatet. Intervjuerna spelades in på ljudfil efter medtyckande av respondenterna och anteckningar fördes under intervjutillfället.

Intervjuerna genomfördes med kvalitativ metod i enlighet med Kvale och Brinkmann (2014). Ett semistrukturerat intervjuschema användes som grund vid intervjuerna. Frågorna ställdes på ett informellt sätt med neutralt röstläge och vikt lades inte vid formuleringen av frågorna. Frågorna i intervjuschemat var ämnade att vara så öppna som möjligt och frågorna skulle inte vara ledande. Fria följdfrågor ställdes vid behov under intervjuerna utifrån vad respondenterna berättade. Några respondenter fick fler följdfrågor än de andra beroende på innehållet i svaren som de gav. Vid intervjuernas avslutande ställdes kompletterande frågor gällande eventuella oklarheter och respondenterna fick möjlighet att själv lägga till valfri kompletterande information. Intervjuaren blev i samtliga fall erbjuden att åter kontakta respondenten utifall att ytterligare följdfrågor skulle uppstå, men erbjudandet kom inte att utnyttjas i något av fallen.

Transkribering

Efter intervjuerna transkriberades ljudfilerna till textdokument av intervjuaren. All information som bedömdes vara väsentlig för undersökningen transkriberades. Osammanhängande meningar och upprepningar återgavs inte. I enstaka fall förtydligades innebörden i det sagda genom ändrad ordföljd i transkriberingen. Särskilt intressanta delar av respondenternas svar återgavs ordagrant i transkriberingen, med tvekanden, hummanden och andra ljud. När alla intervjuer var utförda och transkriberade till text påbörjades analysen av resultatet.

Analys

Den valda analysmetoden i arbetet är kodning och kategorisering (Kvale & Brinkmann, 2014). Materialet som intervjuerna genererade lästes igenom i sin helhet utifrån ställda frågeställningar. Särskilt intressanta delar av texten markerades. Ett flertal olika kategorier av information identifierades av forskaren och intressanta citat ur intervjuerna valdes ut och sorterades under dessa kategorier. Fyra av dessa kategorier bedömdes vara relevanta för studiens syfte och frågeställningar och forskaren valde därför att arbeta vidare med de citat som fanns inom dem. Därefter analyserades de utvalda citaten i sin kontext utifrån frågeställningarna.

Innan analysen påbörjades valdes Anthony Giddens strukturteori (Månsson, 2007) som teoretisk referensram. Struktureringsteorin innebär att alla människor alltid är en del av något strukturellt sammanhang och kan färgas av det. I studien ifråga kan en sådan synvinkel innebära att respondenternas svar kan vara färgade av deras yrkesroll. I studien förekom både respondenter verksamma som kostchefer med upphandlingsansvar och respondenter verksamma som enbart upphandlare. De respondenter som arbetar som enbart upphandlare kan tänkas ha sitt primära fokus på LOU och lagens begränsningar och möjligheter. Det kan därmed vara svårt för dem att i en intervjusituation ge svar på frågor om miljökrav utan att färgas av sin yrkesroll som lagföreträdare.

Även det symboliska perspektivet beskrivet av Bolman och Deal (2003) har använts i analysen. Enligt Bolman och Deal (2003) innebär det symboliska perspektivet att det viktiga inte är vad som händer utan vad det betyder och att organisationer skapar organisationskultur genom symbolik. Aktiviteterna som utförs av organisationen kan därmed vara löst kopplade till meningen med aktiviteterna, men det viktiga är att aktiviteterna har en symbolisk mening. Enligt Bolman och Deal (2003) är meningen med det vi gör det mest grundläggande för människor. Organisatoriskt sett går det att tolka som att det är kulturen och de symboliska handlingarna inom organisationen som ger glädje och meningsfullhet för människorna inom den. Meningen med det vi gör förklaras av de symboliska myterna och historierna bakom handlingarna. Behovet att organisera sig kan uppstå genom symboler eller så kan symboler hjälpa till att skapa en organisering.

Metodologiska överväganden

Möjligheten att replikera studien finns (Bryman, 2001). Då ett ostrukturerat intervjuschema användes och fria följdfrågor tilläts är det svårt att med exakthet upprepa intervjusituationen. De personliga möten som uppstått under intervjusituationerna går av naturliga skäl inte heller att återskapa.

Etisk hänsyn

Respondenterna i undersökningen är underrättade om att de har full anonymitet i intervjun. Respondenterna har underrättats om syftet med intervjun och att resultatet ska användas i

skriven kandidatuppsats. Som respondenter har de kännedom om att de när som helst har rätt att avstå från eller dra sig ur sitt deltagande i studien. Kännedom finns även om formatet kandidatuppsats och med det förståelse för hur resultatet skulle kunna komma att spridas (Vetenskapsrådet, 2002; Trost, 2010; Kvale & Brinkmann, 2014).

Intervjuaren utgick inte från någon vald analysmetod vid intervjutillfället och frågorna har därför inte vinklats åt något håll i avseende att få fram ett visst resultat.

Resultat

Resultatet kommer att presenteras genom de fyra kategorier av information som identifierats av undersökaren. De citat som finns redovisade under dessa kategorier ger exempel på hur olika faktorer påverkar ställandet av miljökrav i upphandlingar.

De fyra framtagna informationskategorierna är:

1. Begränsningar i LOU
2. Politisk styrning
3. Miljökrav och uppföljning
4. Symboliska värden

Begränsningar i LOU

Studien visar på att respondenterna tycker att det är viktigt att ställa miljökrav men att LOU i hög grad påverkar möjligheterna att ställa krav. Respondenterna i studien vittnar om att de inte kan ställa allt för höga miljökrav i upphandlingarna då de i sådana fall också begränsar antalet möjliga svar från leverantörer. De benämner upphandlingen som ”en balansgång” mellan frågande och svarande. Höga krav ger färre svar från leverantörer men högre kvalitet i svaren som tas emot. Höga krav kan därmed minska konkurrensen om anbudet och bidra till att de slutliga priserna blir högre. Specifika produkter som upphandlaren vill ha in på anbudet från en producent kan komma att avgöra vilka miljökrav som ställs för att inte hindra den aktuella producenten från att svara. Vid för höga krav och särskilda ställningstaganden kan enheten bli helt utan svar inom produktgruppen och därmed inte få in någon produkt alls på anbudet.

Politikerna kan ha höga ambitioner avseende ställandet av miljökrav men även där påverkar LOU möjligheterna. Respondenterna i studien berättar också att politikerna ibland har ganska dålig insikt i LOU:s regelverk och vilka möjligheter som finns att ställa miljörelaterade krav. En respondent berättar om kommunikationen med politikerna:

Sedan har de ju synpunkter och alltid är det här med: ”Kan man fråga på svenskt?”, ”Kan man fråga på närproducerat?”, ”Vi vill ha mer svenskt och mer närproducerat”. Då fick jag och upphandlingsansvarig dra detta med LOU och det är ju så att de fortfarande inte kan det. ”Vi har hört att det ska bli mycket lättare”. Nej det går inte, det vi kan göra är att kräva att det ska följa Miljöstyrningsrådets krav, och då ville de att vi skulle dela upp upphandlingen istället, då blev det kött och ägg separat. Man får ju försöka styra dem, men det går ju inte helt och hållet (Respondent 1).

Politisk styrning

Offentliga verksamheter är politiskt styrda organisationer och den politiska styrningen påverkar vilka miljökrav som ställs. Politikerna har alltså den yttersta makten över miljökrav i livsmedelsupphandlingar.

Respondenterna berättar att de politiska riktlinjerna som ställs gällande miljömål gör det lättare för dem som upphandlare att arbeta och driva igenom förändringar i organisationerna. Respondenterna är dock medvetna om att en grundförutsättning för att miljöpremierande förändringsarbete ska lyckas är att ha fungerande och bra organisationer med kompetent personal på rätt plats. I intervjuerna understryks flera gånger vikten av politisk styrning.

Jag tror att det är viktigt att man i en organisation får politikerna att förstå att i en politisk demokratisk organisation så är det politikerna som ska lägga ribban. För det handlar ju oftast om pengar och då är det ju inte självklart att man får gehör ifrån verksamheterna om man inte har politiska beslut med sig (Respondent 2).

De satta politiska riktlinjerna avseende miljökrav kan dock i vissa fall gå emot upphandlarnas/kostchefernas egna åsikter. En del politiska beslut kan uppfattas som oförankrade i verkligheten och orimliga att driva igenom. Sådär uttalar sig en upphandlare om ett krav på ekologiska råvaror som införts på enheten ifråga:

Vi hade ju inget val så att säga, politikerna i kommunen hade ju bestämt sig för detta och då får vi ju hantera det i upphandlingen. Det som hände var väl att vi insåg att det kan bli problematiskt eftersom att det inte finns tillräckligt med produkter och inte tillräckligt med volym för att täcka våra behov. Så vi skrev ju konsekvensbeskrivningar och lämnade till politikerna för att i tid informera om att här kan bli en knepig situation om vi inte kan få in tillräckligt med produkter på avtalet. Men politikerna beslutade ju då att man står fast vid det fattade beslutet och att då fick vi ju jobba efter det och informera ut till verksamheterna, ja de är ju informerade också, de politiska besluten gäller ju alla. Så ute i verksamheterna fick man ju planera för sina menyer och hur man skulle tackla den här situationen som blev på grund av beslutet (Respondent 3).

På frågan vad som ligger bakom det politiska kravet på mängden ekologiska råvaror svarar samma upphandlare så här:

Nej, det kan vi bara spekulera om, nej det vet vi inte. Ja det står i budgeten då, alla ärenden bereds ju innan politikerna fattar ett beslut men... Det är ju lite olika hur mycket, jag vet faktiskt inte hur man kom fram till det här, jag vet inte det. Vad processen bakom det var, det vet jag inte. Men det är ju politikerna som sätter ramarna så att säga (Respondent 3).

En upphandlare verksam i en mindre kommun anser att det är tjänstemännens ansvar att se till att hålla styrande politiker uppdaterade inom livsmedelsområdet.

Det är betydligt enklare att arbeta om man har politiska riktlinjer. Sen är det naturligtvis tjänstemännens sak att se till att politikerna är tillräckligt uppdaterade inom respektive varuområde för att kunna ta bra beslut, och hålla sig ajour och kunna ta beslut som är förankrade både i dagens verksamhet och med en vision framåt (Respondent 1).

En av respondenterna uttrycker att det är upp till politikerna att besluta vilka miljö- och klimatmål som kommunen ska fokusera på.

Avseende ekologiskt så är vi just nu i ett vägval. Det finns de som bara fokuserar på klimat och inte tänker så mycket ekologiskt. Och de finns de som gör tvärtom. Jag tror det handlar mycket om vad man har för politisk inriktning och vad politikerna ger för guidning i verksamheten. Jag skulle vilja påstå att det i mångt och mycket är en politisk fråga (Respondent 1).

Respondenterna i intervjun berättar att ansvaret för att miljövänliga produkter ska finnas på avtalet dels ligger på dem som upphandlare, men att mycket av klimatarbetet ligger på verksamheterna i sig eftersom det är de som avropar på avtalen. De intervjuade respondenterna som arbetar med upphandling i större kommuner har enbart ansvar över upphandlingen och inte för menyplanerandet, medan de intervjuade respondenterna som arbetar både som kostchefer och som upphandlare är inblandade i båda delar. En respondent berättar om verksamheternas roll enligt följande:

Verksamheterna har ju ganska stor makt för det är de som vet vilka produkter de vill använda. Många beslut, till exempel att man har bestämt sig för att bara köpa ekologiska och etiskt märkta bananer, att vi bara köper ekologiskt eller etiskt märkt kaffe och att vi ska använda ekologisk drickmjölk. De besluten är ju sådana som är fattade på tjänstemannanivå så att säga. (...) Det är ju en mix givetvis, dels politiska beslut, dels verksamheternas behov och hur de vill ha det (Respondent 3).

Verksamheterna kan enligt respondenten till stor del påverka vilka livsmedel som avropas och de besluten hänger således inte på upphandlaren personligen. Makten över vilka livsmedel som köps in är alltså fördelad på både politiker, upphandlare och avropande verksamheter.

Miljökrav och uppföljning

Flera av respondenterna förmedlar i intervjuerna att de vill ställa miljökrav men uttrycker att det finns begränsade möjligheterna till att ställa miljökrav som sedan går att följa upp. Många av respondenterna använder sig därför av krav på certifieringar såsom ekologiskt och Fairtrade. Att livsmedlen lever upp till kraven som certifieringarna utlovar följs upp av tredje part vilket såklart underlättar arbetet. Det är också möjligt att ta fram statistik på mängden inköpta certifierade livsmedel för att presentera för politiker och allmänhet, vilket kan göra certifieringar enklare att fatta politiska beslut om än andra mer diffusa miljökrav. Så här uttrycker en respondent sig kring uppföljningen av ställda miljökrav och problematiken kring det:

Vi har använt oss av Miljöstyrningsrådets baskrav och hänvisat till dem. Vi har också använt oss av olika typer av certifieringar och märkningar och symboler, KRAV och Fairtrade och så, där det finns något som man kan följa upp. (...) Ibland är det ju lätt att nästla sig in i olika symboler och certifieringar hit och dit och så, samtidigt är det ju enda som går att följa upp idag i alla fall. Ja antingen får det ju vara fler certifieringar, samtidigt blir det ju tröttsamt med alla certifieringar hit och dit. Man kan åtminstone försöka, en produkt ska följa baskraven, till exempel svenska djurhållningsregler och är det då en kyckling från Brasilien som lever upp till de kraven, ja då är det så men då har vi åtminstone ställt kraven och vi kan följa upp det. (...) Det känns mycket lättare, ja det känns bra i hjärtat och så (Respondent 4).

Respondenterna uttrycker också att det saknas ett helhetstänk inom miljökrav och att de upplever att det är lätt att fastna i smådetaljer, istället för att se helheten i klimatfrågan och ha hela produktionskedjan i åtanke.

Just nu är vi ju fast i ett äldre tänk men det kommer att hända saker, det tror jag. (...) Ett helhetsgrepp kommer bli den stora skillnaden från idag. Vi kommer nog få verktyg för att kunna göra koldioxidberäkningar på. Visst transporter mellan slakteri och kök kan vi räkna på men var kommer djuren ifrån, var kommer sojan ifrån, hur sojan har framställts, det är ju massor av led som man kan ta hänsyn till och som kommer spela större roll (Respondent 5).

Flera av respondenterna i studien visar på engagemang i miljöfrågorna och en önskan om att göra skillnad för miljön med upphandlingen som verktyg. Avtalstiden inom offentlig upphandling är två till fyra år vilket också behöver beaktas i ställandet av miljökrav.

Det är också viktigt att när man gör en upphandling att man inte fastnar i att ”så här är det nu, så här kommer det att vara sen” utan att man hela tiden blickat framåt och lyfter frågor som inte är hyperaktuella idag men som kanske blir aktuella imorgon. (...) Det händer mycket nu och det går väldigt snabbt. Det är svårt att parera så att man inte känner sig mossig redan när man startar upp (Respondent 2).

En respondent i studien berättar att det har förts diskussioner med leverantörer när deras produkter har fått strykas på grund av nya miljökrav. En annan respondent uttrycker en vilja att vara steget före marknaden i fråga om miljökrav och därmed försöka ställa så höga krav som det är möjligt. Respondenten berättar om sina ambitioner såhär:

Det gäller att hela tiden titta ytterligare ett steg framåt, vad är det som är på ingång? För det är väldigt ledsamt att känna att man har ställt krav och sedan plötsligt så ser marknaden ut så. Vad gör vi nu då? (...) Det är det mest inspirerande med detta, när högt ställda miljökrav kan styra marknaden mot att bli bättre miljömässigt. Det är ju den högre ambitionen med att lägga mycket krut på miljö i upphandlingen, det är att i förlängningen kunna påverka marknaden att kunna erbjuda något som är både miljömässigt och klimatmässigt bättre även för dem som inte ställer kraven (Respondent 2).

En respondent i studien berättar att kommunen där respondenten arbetar helt har strukit vissa ekologiska produkters konventionella motsvarigheter från upphandlingsunderlaget för att säkerställa att det är de ekologiska varianterna som avropas. Samma respondent är mån om att kunskap om produktval ska finnas i alla led och ser det som sin skyldighet att se till att information når ut.

Om framtida miljökrav i upphandlingar säger respondenterna att alla typer av färdiga kravspecifikationer underlättar deras arbete, såsom Miljöstyrningsrådets riktlinjer. Färdiga, standardiserade miljökrav efterfrågas därför framöver för att förenkla i en upphandlingssituation. Respondenterna önskar också att grossisterna skulle kunna ha någon typ av samarbete med de lokala producenterna för att ge mindre leverantörer en chans att bli återförsäljare till den offentliga sektorn.

Symboliska värden

Under intervjuerna framkom det att många miljömål avseende upphandlingen grundar sig på politiska beslut. Vad politikerna har för syfte med och grund till målen är en fråga som tas upp under intervjuerna och vilka faktorer som påverkar politikerna att fatta vissa beslut. Respondenterna diskuterar kring om målen verkligen är klimateffektiva eller om politiska beslut om miljömål tas av andra orsaker. En respondent uttalar sig i frågan kring beslutens grund:

När du frågar ”Var kommer de här besluten ifrån?” så är det ju så att många av dem ska vara politiska beslut, men alltså ibland så läser de en artikel, och sen kan det bli ett politiskt beslut. Så kan det ju vara. (...) Ibland kan man ju ifrågasätta grunden i vissa beslut. Det kan gå väldigt fort ibland. Vissa beslut ska ut på remiss och så men såhär är det i en politiskt styrd organisation. De är ju också människor och det är ju känslor som styr många gånger (Respondent 1).

En av respondenterna berättade om att den upphandlande enheten ifråga beslutat att tillämpa Miljöstyrningsrådets kriterier för djurskydd. Som motfråga fick respondenten då: ”Hur kom ni fram till det beslutet?”. Såhär beskrev den intervjuade vägen till beslutet:

Man kan säga att det ursprungliga beslutet om att vi skulle tillämpa Miljöstyrningsrådets kriterier för djurskydd, det fattades i formell mening vid ett möte där det var politiker och tjänstemän blandande. Det är ju politiker som fattar besluten givetvis, och de vet ju naturligtvis väldigt lite om vad det de facto innebär i det här fallet. Vi är ju en politiskt styrd organisation och man kan vara arg på politiker och tjurig, men ändå så får man ju rätta sig efter inriktningen, man får ju anpassa sig i någon mån. Dessutom så var det ju så att vi hade för dåliga kunskaper själva för att kunna

komma med någon typ av bärande invändningar. (...) Det hör till saken att det var fel politiker som var med på det mötet. De har alltså inget egentligt beslutandemandat i frågan (Respondent 5).

Samma respondent berättar vidare om att miljökraven ibland kan upplevas som enbart symboliska:

I ekologiskt hänseende så tror jag att det är en väldigt stor del symboliskt. Det är ju en avtalsfråga, det handlar ju dels om ekonomi och sen vill man ju gärna ha någon slags symboliska delar som man köper, till exempel ”våra barn får alltid dricka ekologisk mjölk” och ja, du vet. Symbolvärdet är ofta väldigt starkt i det här. Man vill visa att ”vad vi gör för att det ska bli så bra som möjligt” och det är ju inte mjölken som sådan, det är ju väldigt liten skillnad, det är snudd på löjligt att göra den kopplingen. Sen har jag alltid ekologisk mjölk hemma för egen del om jag själv får välja, men det har ju inte med det att göra det är ju en helt annan sak. Så att det gäller ju att få slags vägande bild av att ”kommunen gör rätt” i alla lägen (Respondent 5).

Respondenterna med kostchefsansvar berättar att det är besvärligt att svara på frågor från gäster och ätande om man själv inte står för maten som serveras. Särskilt viktiga bedöms de etiska ställningstagandena avseende djurskydd vara. De intervjuade uttrycker både att de vill kunna stå för maten som serveras, dels frustration över att de har ställt de krav som går att ställa enligt Miljöstyrningsrådet men att råvarorna som köps in ändå blir ifrågasatta. Som exempel tar flera respondenter upp kyckling från Thailand som lever upp till kraven enligt Miljöstyrningsrådet men att det ändå inte ”låter” lika bra med thailändsk kyckling som svensk kyckling. De påpekar samtidigt att de vet om att det inte produceras tillräckligt med kött i Sverige för att det ska räcka till alla och det är kostsamt att köpa. Respondenterna uttrycker att allmänhetens krav på vissa livsmedel kan upplevas som onödigt hårda och till och med överdrivna.

Att handla närproducerade livsmedel räknas ibland som en miljöbesparande åtgärd för att kunna minska mängden transporter av livsmedlen. Att dela upp upphandlingen i fler delar för att öppna upp för mindre leverantörer är något som vissa kommuner har gjort för att få in de lokala producenterna. Två av respondenterna i studien berättar att det medfört stora omkostnader att göra den typen av förändring men att det ändå har prioriterats av kommunerna ifråga.

Men just miljödelen har varit en underordnad del i det här fallet. Sedan är det ju så, drömmen är det lokalpolitiska målet, att man ska kunna få lokala producenter att lämna anbud och vinna åtminstone delar av upphandlingen. Så får man försöka tänka lite utifrån det, man måste öppna upp för dem.(...) Någon av kommunerna (i samarbetet) har haft hårt politiskt tryck på att vi måste få in lokala leverantörer av potatis till exempel, och då tar man ju naturligtvis det hårt när man får in ett anbud från den lokala potatisodlaren och upptäcker att han inte uppfyller kraven. Sen kan det ju vara så att han odlar oätlig potatis men ... ja du förstår. Det är så starkt symbolvärde (Respondent 5).

En respondent ger exempel på det från den senaste upphandlingen som personen ifråga arbetade med. Politikerna beslutade att dela upp upphandlingen i olika livsmedelsområden för att ge möjlighet till mindre leverantörer att lämna anbud.

Det är lätt som politiker att romantisera. Att köpa kött från en liten specialbutik utanför staden, för de själva åker kanske dit och köper sina kotletter, men butiken har inte kapacitet att serva oss och vi har inte heller ekonomin att köpa från dem. Vi har ju knappt ekonomi att köpa det köttet vi har fått, även om det är från en stor grossist. Och det måste ju också lyftas hos politiken, det får vi göra nu i efterhand. Visa att såhär mycket dyrare blev det med de kraven vi har ställt och att vi gjorde som vi gjorde, hade vi lagt in det färska köttet i den stora upphandlingen så hade det blivit billigare. Vi tog det separat för att politikerna tänkte att de kanske kunde få in någon mindre leverantör, men det finns ingen mindre leverantör som kan svara så jag förstår inte hur de tänkte. För då hade vi fått ett annat pris (Respondent 1).

Det politiska värdet i hur upphandlingen går till ska också beaktas. Politikerna kan ha intressen inom flera olika områden. De offentliga måltiderna kan användas för att visa på gott politiskt styre menar en respondent, och berör det politiska maktspelet i följande citat:

Vi har många starka centerpartister och många konventionella jordbruk i kommunen och dess närhet. Symbolvärdet i det nära och i det ekologiska är ganska starkt, det nära är nästan än större i kommunen. (...) Sen är det väl det här med småstadskommunen, alla känner alla och har kontakter här och där, vissa beslut är svåra att ta och vissa är enklare. Kan man då profilera sig och synas lite med ”så här har vi gjort för kommunens barn och gamla” så kan det ju vinna röster för politikerna (Respondent 1).

Diskussion

Metod

Av de intervjuade respondenterna fanns tre stycken i intervjuarens nätverk medan två av dem var okända sedan tidigare. Respondenterna som kände till intervjuaren sedan tidigare hade olika stor kännedom om intervjuarens bakgrund och erfarenhet inom området. Resultatet bör inte ha påverkats av de relationer som funnits mellan vederbörande. Risk föreligger dock att respondenternas bakgrundsinformation om intervjuaren skulle kunna ha påverkat de svar som gavs ifråga om detaljer, nivå på beskrivningar med mera.

En nackdel med telefonintervjuer är att ansiktsuttryck och mimik som kan ge mer information om hur respondenten tar emot frågorna går förlorad (Bryman, 2001). Telefonintervjuer har vanligtvis en fördel i att respondenten inte påverkas av faktorer hos intervjuaren, såsom kön, klass, ålder med mera. Tystnad som verktyg för intervjuaren (Kvale & Brinkmann, 2014) uppstår inte lika lätt på telefon som vid ett personligt möte. Konstpauser kan annars öppna upp för respondenten att ge utfyllande information. Detsamma gäller för intervjuens avslutande, vid telefonsamtal är samtalet slut när man lägger på luren medan det personliga mötet fortgår tills intervjuaren och respondenten skiljs åt.

En fördel med att spela in intervjun på ljudfil är att intervjuaren kan koncentrera sig på svaren och ställa rätt följdfrågor. Att transkriberingen skedde från ljudfil till text kan å andra sidan medföra att visuella aspekter av mötena försvinner då respondentens kroppshållning och ansiktsuttryck inte registrerats på ljudupptagningen. Texten blir på så sätt en version tagen ur sin kontext (Kvale & Brinkmann, 2014). Då enbart en person lyssnat på och tolkat intervjuerna skulle reliabiliteten i transkriberingarna kunna ifrågasättas, därför har en neutral ton använts och ändringar gjorts endast efter språkliga regler för skriven text. Risk finns att delar av betydande information har förvrängts, feltolkats eller fallit bort vid analysen

Frågorna som användes var till största del öppna frågor vilket kan ha medfört att svaren blev långa och omfattande, vilket gav ett bra underlag för analys. Olika respondenter kom att prata om olika saker vilket gör analysmaterialet brett. Begreppet miljö kunde ha specificerats tydligare i början på intervjuerna för att få mer entydiga svar. Samtidigt kan det vara av värde att höra hur varje respondent tolkar begreppet miljö och hur de svarar utifrån det.

Då endast fem yrkesverksamma upphandlingsansvariga intervjuats är studiens kvantitativa generaliserbarhet relativt låg (Bryman, 2001). En större undersökning hade såklart gett ett större underlag för slutsatser.

Urval

När respondenterna valdes ut ställdes kravet att de skulle vara yrkesverksamma inom livsmedelsupphandling. Under studiens gång upptäcktes att de respondenter som enbart arbetade med upphandling mer arbetade praktiskt med själva processen att ta in anbud och frågor och mindre med bakgrundsarbetet avseende vilka miljökrav som ska ställas. De respondenter som arbetade som kostchefer kan därmed tänkas ha mer inverkan på kravens utformning. Urvalet av intervjupersoner skulle således kunna ifrågasättas utifrån formuleringen av studiens syfte.

Tre av respondenterna var sedan tidigare bekanta med intervjuaren vilket i teorin skulle kunna ha påverkat deras svar på frågorna. Som intervjuare har neutralitet tillämpats oavsett tidigare möten med respondenterna.

Diskussion resultat

Studien visar på att flera olika faktorer påverkar miljökravens utformning och förekomst i upphandlingar. LOU påverkar i högsta grad hur miljökrav formuleras för att den upphandlande enheten ska följa lagen. LOU tillämpas för att främja konkurrans och för att garantera hög produktkvalitet till lägsta pris till den offentliga sektorn. Om lagen inte följs kan den upphandlande enheten bli stämd, därför är en av de viktigaste aspekterna gällande upphandlingsbeslut att de följer lagen. Det gör att upphandlande myndigheter oftare upplevs som procedurdrivna och lagenliga än resultatdrivna, vilket även gäller miljöfrågor (Van Weele, 2012).

LOU och dess ramverk begränsar alltså vilka kriterier inom miljö och klimat en upphandlare kan ställa. Kraven måste bland annat främja konkurrans, vara möjliga att följa upp och vara skäliga. Det föreligger också en risk att det inte finns tillräckligt många leverantörer som kan svara på förfrågningar med alltför snäva miljökrav och då kan inte bästa pris garanteras (Riksrevisionen, 2011). En undersökning gjord av Skolmatens vänner (2013) visar också på att kostchefer i Sverige anser att LOU begränsar eller rent av hindrar deras arbete med att öka kvalitén på den offentliga maten på upphandlingsnivå.

Vilka miljökrav som sedan ställs utifrån rådande regelverk och lagar påverkas och formas av många olika faktorer. Först och främst föreligger en begreppsproblematik avseende miljö- och klimatfrågor. Det råder osäkerhet kring vad som är ”hållbart” och det kan vara svårt att bilda sig en helhetsuppfattning (Ammenberg, 2012; Reisch et al. 2013; Fuentes & Carlsson-Kanyama, 2006). Ordet miljö i intervjustudien kan därmed ha tolkats på olika sätt av olika respondenter. När respondenterna fick frågor kring hur miljökrav ställdes i deras upphandlingsunderlag emottogs spridda svar gällande olika områden inom begreppet miljö. Miljökrav som påtalades var Miljöstyrningsrådets riktlinjer, ekologiskt, svenskt, transporter, förpackningar, lokalproducerat, klimatkompenserat och koldioxidekvivalenter. De riktlinjer som Miljöstyrningsrådet tagit fram nämndes av samtliga respondenter och tycks ha underlättat mycket i upphandlingssammanhang.

Vilka miljökrav som faktiskt hamnar i upphandlingsunderlaget beslutas dock på politisk nivå utifrån organisationens förutsättningar. Van Weele (2012) betonar att en förutsättning för en bra upphandling är att som upphandlare från början vara medveten om den politiska miljön som är styrande. Van Weele (2012) gör gällande att de politiska prioriteringarna kan skilja sig mellan olika kommuner beroende på kommunernas storlek. En större del av budgeten i en liten kommun kan därmed vara avsatt till att skapa arbetstillfällen medan en stor kommun kan ha mer pengar till satsningar på hållbarhet. De politiska beslut som sedan fattas kring

miljökrav verkar enligt den gjorda studien påverkas av olika faktorer såsom organisation, budget, politisk övertygelse och vilka personer som är beslutsfattande. Naturvårdsverkets studie (2009) bekräftar att de största hindren för miljökrav inom offentlig upphandling är bristande kunskap och engagemang för frågorna inom organisationen, bristande ekonomiska förutsättningar och krångliga regler som kräver avsättande av tid för att hantera.

Upphandlaren/kostchefen kan ibland antas vara ansvarig för vilka livsmedel som upphandlas ur miljöperspektiv. Riksrevisionen (2011) betonar dock att stöd ifrån organisationens ledning är avgörande för att en upphandlare effektivt ska kunna arbeta med miljöfrågor. Post (2011) anser också att upphandlare har en viktig roll i arbetet för hållbarhet men visar på att upphandlarna inte alltid har resurserna som krävs för att balansera konflikter mellan ekonomiska och miljömässiga mål.

Studien visar på att de intervjuade upphandlarna/kostcheferna har olika stor möjlighet att påverka vilka miljökrav som ställs beroende på vilken organisation som de är verksamma inom. I studiens resultat kan också en viss skillnad urskiljas i avseende på vilken makt upphandlaren/kostchefen har och den skillnaden märks mest mellan respondenter verksamma i små kommuner jämfört med dem verksamma i större kommuner.

I en större kommun verkar upphandlaren inte alltid ha möjlighet att prata direkt med politiker utan kommunikationen förs via skriftliga problembeskrivningar av konsekvenser som olika beslut kan ge. Upphandlaren i den lilla kommunen kan istället föra en direktkommunikation med politikerna på gemensamma möten och resonera kring de krav som ställts och hur de påverkar verksamheterna budgetmässigt och praktiskt. I undersökningen finns exempel på en upphandlare/kostchef som berättar att denne både före och efter politiska beslut visat politikerna hur budgeten påverkats av de beslut som tagits. Beslut gällande att upphandla ekologiska varor, att dela upp upphandlingen eller att utesluta vissa råvaror påverkar ekonomi och sortiment på sätt som kanske inte är självklara för en politiker. Upphandlaren/kostchefen kan då diskutera förändringarna och försöka ”styra” politikerna åt lämplig riktning utifrån sin profession. Upphandlaren/kostchefen i den mindre kommunen är alltså närmare styrande politiker än vad upphandlaren i en större kommun är.

En upphandlare i en stor kommun tycks enligt studien arbeta mer renodlat med upphandling och är inte med och påverkar de politiska målen på samma sätt som deltagande upphandlare/kostchefer i små kommuner är. Den intervjuade upphandlaren i den större kommunen anger att denne emottar sitt uppdrag av politikerna och agerar utifrån det, utan att lägga någon värdering i det. Det skulle delvis kunna förklaras utifrån Anthony Giddens (Månson, 2007) struktureringssteori om att människor alltid är en del av ett strukturellt sammanhang. I studien kan en sådan synvinkel innebära att respondenten kan tolkas ha svarat färgad av sitt yrke som upphandlare. Respondentens fokus ligger främst på upphandling och inte på att påverka politikernas beslut då det för närvarande inte ingår i dennes uppdrag.

Även kommunernas karaktär tycks påverka respondenternas svar avseende de politiska besluten och det med tanke på om kommunen är en typisk ”landsbygdskommun” jämfört med en ”storstadskommun”. Storstadskommunerna uppfattas av studien att döma ha kommit längre i sitt miljöarbete. Det skulle kunna förklaras med att större städer kan ha större resurser och starkare organisationer med fler anställda specialister inom området än vad mindre orter har. Naturvårdsverket (2009) bekräftar i sin studie att det finns ett samband mellan stora inköpsvolymerna och fler miljökrav i upphandlingsunderlaget, och att efterfrågad miljökompetens i större utsträckning finns inom organisationen om inköpsvolymen är stor. Det kan också tänkas att en större kommun får också mer medieuppmärksamhet för sitt miljöarbete och därför behöver ligga i framkant och statuera exempel. Det med tanke på att

offentlig sektor ska vara ett gott föredöme i miljöfrågor (Riksrevisionen, 2011). Om medvetenhet kring miljöfrågorna finns inom de större kommunerna kan det också vara så att de medvetet använder den makten de har på marknaden. Som en mäktig aktör har de möjlighet att göra skillnad på marknaden på ett sätt som en liten kommun kanske inte har.

En respondent i en mindre kommun uttrycker också medvetenhet kring att politikerna bara är människor som kan vara känslolstyrda som alla andra. Respondenten vittnar också om upplevelsen att politikerna i kommunen ifråga lätt influeras av medias livsmedelslarm och respondenten efterfrågar kompetenshöjning inom livsmedelsområdet. Det skulle kunna tolkas som att en liten kommuns politiska beslut kan vara avhängiga på vilka politiker som är närvarande på det beslutsfattande mötet, deras kunskapsnivå och personliga intresseområden. Scenariot går att jämföra med en stor kommun som har tillsatta miljöstrateger som arbetar heltid med frågorna.

En liten kommun kan dessutom präglas av en ”alla känner alla”-mentalitet där vissa politiska beslut skulle kunna fattas för att gagna politikernas egna intressen till exempel i deras egna eller politikernas kontakter verksamheter. Vissa mål som betecknas som ”miljömål” såsom att handla lokalproducerat skulle kunna handla om affärer människor emellan. Att många mindre kommuner vill upphandla närproducerade varor styrks av undersökningen gjord av Skolmatens vänner (2013). Undersökningen (Skolmatens vänner, 2013) visade även på att det också finns en stark folkopinion för närproducerad mat inom offentliga måltider och att många kommunalpolitiker arbetar för att få in mer närproducerat på avtalen.

Att föra en politik som dels gynnar de lokala böndernas och invånarnas verksamheter skulle kunna handla om intresse i affärer, om symboliska värden eller om att säkra politiska röster. Det symboliska perspektivet finns beskrivet av Bolman och Deal (2003) och med det menas att våra handlingar inte är det viktiga utan vad vi tror att våra handlingar betyder. Miljömålen skulle symboliskt sett kunna sägas vara en chimär, en anledning för att upphandla ekologiska och lokalproducerade varor fast det egentligen kanske handlar om politik och affärer framför klimatskydd.

Att upphandla miljömärkta livsmedel kan därmed också tänkas ge andra värden än miljöbesparingar. Det kan finnas en övertygelse om att de närproducerade livsmedlen är bättre ur kvalitetssynpunkt och det symboliska värdet i det påståendet kan vara så starkt att rimligheten i det inte ifrågasätts. Vissa så kallade ”miljömål” kan förvisso ge ett mervärde för de ätande inom den offentliga verksamheten medan andra beslut skulle kunna upplevas som symboliska. Argumenten för lokalproducerat kan vara kortare transportsträckor eller kvalitet på livsmedlen fast det kan egentligen handla om att värna om den egna orten och dess arbetstillfällen. Det kan finnas en önskan om att bevara den lilla småstaden och dess affärsverksamhet istället för att handla av de stora aktörerna på marknaden. Hemtraktens symbolvärde tycks i sig vara starkare än det faktiska miljömålet i att korta leveranserna. Det symboliska värdet kan dock riskera att ta överhanden och på sikt ge högre kostnader än vad en upphandling utan inblandning av sådana värden hade gjort.

En respondent i studien tar som exempel den ekologiska mjölken och menar på att det inte är så stor skillnad på den ekologiska och konventionella mjölken rent fysiskt. Däremot är det symboliska värdet i att som politiker kunna säga att man för en politik som garanterar ”ekologisk mjölk” till kommunens barn och äldre oerhört slagkraftigt. Även begrepp såsom ”giftfri” och ”rena råvaror” kan användas om de ekologiska råvarorna även om de konventionella dito inte är giftiga på något sätt.

Att handla ekologiskt kan också symboliskt visa på kommunens omsorg om miljö och djurvälstånd även om den faktiska miljöeffekten av de ekologiska varianterna går att ifrågasätta (Klintman & Boström, 2012; Fuentes & Carlsson-Kanyama, 2006). Att miljön i odlingens närområde gagnas av att det använts mindre mängd bekämpningsmedel (Stavenow & Sennström, 2013) är absolut att räkna som en positiv effekt av det ekologiska jordbruket, dock undermineras den klimateffekten av att råvarorna kan behöva transporteras tvärs över jordklotet för att vi i Sverige ska kunna säkra vår tillgång på livsmedel (Fuentes & Carlsson-Kanyama, 2006). En av respondenterna i studien uttrycker medvetenhet kring att ekologiskt kanske inte är klimatsmart men att det är upp till politikerna att besluta om det.

Det symboliska värdet i upphandlande ekologiska livsmedel visar dock på ”kommunens goda arbete” och ger en känsla av ansvarstagande och kvalitet som makthavarna kan dra nytta av. Offentliga måltider är en fråga som berör människor då det är människor som inte själva kan bestämma som äter av måltiderna. Att påverka måltiderna i en kommun och att använda sig av symbolvärdet i känslorna kring maten kan alltså vara ett politiskt grepp för att vinna väljare.

Respondenterna i studien uttrycker alltså att själva makten över maten inte bara ligger hos dem, utan hos politiker, tjänstemän och även på verksamhetsnivå. En av de intervjuade upphandlarna uttrycker att makten över livsmedlen som äts inte enbart ligger hos denne utan att det är verksamheternas ansvar att avropa ”rätt varor” med avseende på säsong et cetera. Grunden till en livsmedelsupphandling baseras på tidigare avropsstatistik. Varorna som köps i stor volym styr vilka priser grossisterna erbjuder vilket i sin tur kan påverka vilken huvudleverantören till enheten blir. Verksamheterna har därmed stor möjlighet att själva välja råvaror och lägga menyer utifrån klimathänsyn och etiska ställningstaganden. En av de intervjuade respondenterna betonar också vikten av avtalstroget från verksamheterna då mycket arbete och stor omsorg lagts på att utforma de avtal som träder i kraft.

Studien visar också på att ett politiskt stöd kan underlätta för att få med verksamheterna på de förändringar som behöver göras. Ammenberg (2012) bekräftar att en organisation i grunden behöver vara välfungerande organisatoriskt sett för att kunna arbeta aktivt med miljömål. Ammenberg (2012) skriver också att ledarna i organisationen aktivt behöver ta ställning och visa att frågorna är viktiga och prioriterade för att kunna sända signaler neråt i organisationen avseende frågornas betydelsefullhet. Om miljöfrågorna inte uppmärksammas på ledningsnivå riskerar signalen till personalen att bli den motsatta. De politiska målen kan alltså användas som ett verktyg för att styra verksamheterna mot önskad riktning. Utan en grundförståelse kan budskapet dock gå förlorat på vägen. Utan djupgående förståelse kan det mycket väl bli så att miljömålen enbart uppfattas som symboliska i negativ mening, det vill säga något som man gör på grund av institutionella krav för att det ska se bra ut utåt.

För att åstadkomma effekt från verksamheterna krävs det att information och förståelse når ut i alla led så att var och en inom organisationen känner till sina möjligheter och skyldigheter att påverka. Om inte övertygelsen och förståelsen om att ens agerande gör skillnad finns kan det vara svårt att motivera personal att agera mot ett gemensamt mål. Personalen ser förändringarna miljömålen innebär men förstår inte eller tror inte på syftet med förändringarna. Kaplan (2000) visar också på att människor som inte tror på att deras agerande gör någon egentlig skillnad är mindre benägna att vidta miljöförändrande åtgärder.

I studien framkom det att bestämda miljökrav i upphandlingen ibland tillämpas utan att upphandlaren ens vet vilka argument som ligger till grund för de politiska beslut som tagits. Hur kommunen mår organisatoriskt kan vara en bidragande faktor till varför respondenterna

har svarat på det sättet. En organisation som är välfungerande kan kommunicera miljömål genom alla led för att kunna arbeta vidare med nya målsättningar och ambitioner framåt.

Slutsats

Flera faktorer påverkar ställandet av miljökrav och att ha identifierat dessa påverkansfaktorer kan ge en indikation om vad som behöver förändras för att komma vidare med miljöarbetet. Studien visar på att LOU har inverkan på hur miljökrav formuleras då det är svårt att ställa krav vars resultat går att redovisa och följa upp. Färdiga miljökrav och riktlinjer skulle underlätta för upphandlare och kravspecifikationer med en helhetssyn på klimatfrågan efterfrågas inför framtiden.

Vilka miljökrav som prioriteras av den upphandlande enheten beslutas ytterst på politisk nivå. Sittande politikernas uppfattning av vad som är miljövänligt är avgörande för vilka beslut som tas, det är därmed främst politikerna som behöver fördjupad information och en övergripande helhetsbild inom miljöfrågor. Som upphandlare/kostchef kan det vara svårt att argumentera med politiker som inte har samma kunskapsbakgrund. Politiker behöver därmed en helhetssyn på både LOU och klimateffekter av livsmedel.

Makten över vilka livsmedel som köps in finns inom flera nivåer i organisationerna. För att makten ska kunna utnyttjas av alla led; politiker, upphandlare och avropare, behöver organisationen vara välfungerande och information och kunskap nå ut i alla led. En helhetssyn på organisationen och en förståelse för miljöfrågor hos alla inblandande är nödvändigt för att kunna ta miljömålen till nästa nivå.

Rekommendationer för fortsatt forskning

Det förefaller intressant att undersöka hur människor och kanske i synnerhet politiker uppfattar begreppen miljö och klimat. För att kunna planera för vidareutbildning och eventuellt ökade kunskapskrav hos politiker krävs någon typ av kartläggning av politikernas nuvarande förståelsenivå. Det skulle också vara intressant att följa upp vad som påverkar politiker att fatta de beslut som tas, hur själva beslutprocessen går till från idé till fattat beslut och hur besluten motiveras.

Referenser

- Ammenberg, J. (2012). *Miljömanagement. Miljö- och hållbarhetsarbete i företag och andra organisationer*. Lund: Studentlitteratur.
- Biel, A., Bergström, K., & Shanahan, H. (2006). The Supply Chain in the Food system and the role of the purchaser. *Environmental information in the food supply system*, FOI, 17-27.
- Bolman, L. G. & Deal, T. E., (2003). *Nya perspektiv på organisation och ledarskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Bryman, A. (2001). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber.
- Carlsson-Kanyama, A. & Fuentes, C. (2006). Future food systems – Scenarios, Environmental information and impacts. *Environmental information in the food supply system*, FOI, 85-106.
- Carlsson-Kanyama, A., & Lindén, A.-L. (2001). Trends in food production and consumption: Swedish experiences from environmental and cultural impacts. *International Journal of Sustainable Development*. 4(4), 392–406.
- Dir. 2014:161. *Inrättande av upphandlingsmyndigheten*. Hämtad 2015-05-24 från <http://www.regeringen.se/content/1/c6/25/20/15/4db01f78.pdf>
- Forsberg, N. (2004). *Offentlig upphandling i praktiken*. Stockholm: Nordstedts Juridik.
- Fuentes, C., & Carlsson-Kanyama, A. (2006). *Environmental information in the food supply system*. Stockholm: FOI
- Goodman, D. (2003). The quality ‘turn’ and alternative food practices: reflections and agenda. *Journal of Rural Studies*. 19(1), 1-7.
- Grankvist, G. (2002). *Determinants of choice of Eco-Labeled Products*. Department of Psychology, Göteborg University, Sweden.
- Granqvist, G., Bergström, K., Fuentes, C., Shanahan, H. & Solér C. (2006). Exploring the perceptions and use of environmental information in the food system. *Environmental information in the food supply system*, FOI, 31-51.
- Kaplan, S. (2000). Human nature and environmentally responsible behaviour. *Journal of Social Issues*, 56, 491-508.
- Klintman, M., & Boström, M. (2012). Political consumerism and the transition. Towards a more sustainable food regime. Looking behind and beyond the organic food shelf. I: Spaargaren, G., Oosterveer, P., Loeber, A. (Red), *Food Practices in Transition: Changing Food Consumption, Retail and Production in the Age of Reflexive Modernity* (s.107-130.) London: Routledge.

Klintman, M., & Boström, M. (2004). Framings of Science and Ideology: Organic Food Labelling in the US and Sweden. *Environmental Politics*, 13(3), 612-634. doi: 10.1080/09644010142000229061.

Konkurrensverket. (2014) *Riktlinjer för användning av hållbarhetskriterier vid offentlig upphandling*. Hämtad 2015-05-15 från <http://www.kkv.se/globalassets/aktuellt/nyheter/riktlinjer-for-anvandning-av-hallbarhetskriterier-vid-offentlig-upphandling-35735kb.pdf>

Kvale, S., & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Lagerberg Fogelberg, C. & Carlsson-Kanyama, A. (2006). Environmental assessment of foods – an LCA inspired approach. *Environmental information in the food supply system*, FOI, 55-81.

Mazzacano D'Amato, P., & Falzon, J. (2015). Why Do Some Consumers Prefer Organic Food? A Discourse Analytical Perspective. *Journal of Food Products Marketing*, 21(3), 255-273. doi: 10.1080/10454446.2013.843487.

Månsson, P. (2007). *Moderna samhällsteorier*. Stockholm: Nordstedts Akademiska Förlag.

Naturvårdsverket. (2009). *Tar den offentliga sektorn miljöhänsyn vid upphandling? En enkätstudie 2009*. Stockholm: Naturvårdsverket.

Post, A. (2011). *Nordic Stakeholders and Sustainable Catering* (Doctoral thesis: Gothenburg Studies in Educational Sciences, 303). Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.

Reisch, L., Eberle, U., & Lorek, S. (2013). Sustainable food consumption: an overview of contemporary issues and policies. *Sustainability: Science, Practice & Policy*. 9(2), 7-25.

Riksrevisionen. (2011). *Miljökrav i offentlig upphandling - är styrningen mot klimatmålen effektiv?* Stockholm: Riksdagen.

Sedlacko, M., Reisch, U., & Scholl, G. (2013). Sustainable food consumption: when evidence-based policy making meets policy-minded research. *Sustainability: Science, Practice & Policy*. 9(2), 1-6.

Skolmatens vänner. (2013). *Kartläggning av Sveriges kommuner gällande skolmåltidsverksamheten i förskolan, grundskolan och gymnasiet*. Hämtad 2015-05-15. http://www.skolmatsverige.se/sites/skolmatsverige.se/files/skolmatens_vanners_kartlaggning_2013.pdf

Stavenow, C., & Sennström, L. (2013). *Miljö- och sociala hänsyn i offentlig upphandling, juridik och praktik*. Stockholm: Jure förlag.

Trost, J. (2010). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.

Van Weele, A. J. (2012). *Inköp och Supply Chain Management*. Lund: Studentlitteratur.

Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Vittersø, G., & Tangeland, T. (2015). The role of consumers in transitions towards sustainable food consumption. The case of organic food in Norway. *Journal of Cleaner Production*, 92, 91-99. doi: 10.1016/j.jclepro.2014.12.055.

Widerberg, K. (2006). *Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.

Bilaga 1. Intervjufrågor

Hur går upphandling av livsmedel till? Generellt. Berätta!

Om ni vill ställa miljökrav i upphandlingsunderlaget, hur går det till?

Vad är det som ligger bakom miljömålen avseende livsmedel i upphandlingen?

Hur har ni kommit fram till de målen som ni har?

Hur syns ert miljöarbete i ert upphandlingsunderlag? Kan du ge ett exempel?

Vad skulle kunna underlätta ert arbete? Vad behövs för att enklare kunna ställa miljökrav i upphandlingen i framtiden?